

Darko Gavrilović

MOGUĆA REŠENJA I PROBLEMI U PROCESU USPOSTAVLJANJA ODRŽIVOG MIRA; MIROVNO OBRAZOVANJE I KULTURA KONFLIKTA

Apstrakt: Autor će u radu nastojati da pruži pregled mogućih rešenja i ključnih problema u procesu uspostavljanja održivog mira. Tom prilikom posebnu pažnju će obratiti na značaj mirovnog obrazovanja tokom procesa pomirenja kao i na kulturu konflikta kao dinamičnu suprotnost održivom miru i potencijal za nastanak novih sukoba.

Ključne reči: održivi mir, mirovno obrazovanje, kultura konflikta, politički mitovi, dominantni narativi.

Uvod

Brojni ratni konflikti praćeni etničkim čišćenjem i genocidom koji su izazvani u poslednjih trideset godina širom sveta, nisu samo doveli do masovnih gubitaka ljudskih života, ranjavanja, sakaćenja, silovanja, posttraumatskih stresnih poremećaja i milionskih izbegličkih talasa već su produžili životni vek postojećoj mržnji i otvorili širom vrata daljim političkim manipulacijama.

Još od početka devedesetih godina prošlog veka Evropu je pogodio niz ratova. Najbrojnije žrtve i najteža ekonomska stradanja desila su se za vreme ratova vođenih na teritoriji Socijalističke Jugoslavije.

U ratovima je poginulo oko 140.000 ljudi, dok je oko 4.000.000 postalo izbeglicama ili je raseljeno.¹

¹ Godine 1991, u Hrvatskoj je raseljeno pola miliona ljudi. Broj Hrvata koji su živeli na području Republike Srpske Krajine opao je sa 353 595 na svega 18 200 stanovnika. Srbi iz delova Hrvatske pod kontrolom hrvatskih vlasti u desetinama hiljada su napuštali svoje domove, pa je do sredine oktobra 1991, u Srbiju iz Hrvatske stiglo 78 555 izbeglica. Najveći broj Srba izbegao je tokom operacija „Bljesak“ i „Oluja“. Kako to navodi Mari - Žanin Čalić, brojke izbeglih i proteranih Srba „se kreću od 150 000 do 300 000, u zavisnosti od izvora...“ Marie-Janine Čalić, „Etničko čišćenje i ratni zločini 1991-1995“, u Suočavanje s jugoslovenskim kontroverzama; inicijativa naučnika (ur.Čarls Ingraio, Tomas A. Emert), (Sarajevo: 2010), str.123; kao i kod Darko Gavrilović, Daniela Arsenović, Republika Srpska Krajina; Političke i demografske promene, (Novi Sad; Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje, 2020), str.31.

Prostor Jugoslavije je osim teških ličnih tragedija, stradanja i gubitka ekonomskog potencijala izgubio i veliki deo intelektualne elite koja je izbegla na Zapad. Konflikti u Evropi nastavljeni su i u 21.veku, a poslednji veliki rat desio se na istoku Ukrajne. Više od 120 oružanih konflikata odvijalo se u svetu u 2015 godini. U društvima koja su bila ili danas jesu teško pogođena ratovima društvena kohezija gotovo da ne postoji. Društvo je podeljeno, a nekim manjinskim zajednicama je ozbiljno umanjen ili onemogućen pristup izvorima socijalne, ekonomske i političke moći najčešće zbog načina na koji ih identifikuje većina.² Uz to, postojeći politički mitovi koji su emocionalno gorivo ideologijama u cilju raspirivanja mržnje, kao i dominantni narativi prisutni u svakodnevnom životu i medijima ali i u udžbenicima sa kojima se susreću đaci, uz ideološki probranu i masovno plasiranu kulturu konflikta predstavljaju dodatne probleme stvaranju atmosfere mira i kvalitetnog života na prostorima koje dele doskora zaraćene ili na drugi način sukobljene strane.

Široka društvena participacija u izgradnji održivog mira

Osim ratova, dinamični i masovni izbeglički tokovi od 2015 godine predstavljaju veliki izazov kako za kreatore međunarodne politike tako i za one koji pripadaju brojnim mirovnim misijama. Postalo je jasno da bi se postigao potpuni inkluzivni mirovni proces nije dovoljno samo zaraćene ili teško politički suprotstavljene strane dovesti za pregovarački sto već je neophodno osigurati održivi mir i to celovitim inkluzivnim procesom,³ a pružiti priliku onima koji traže sklonište od sukoba i miran život.

Svet ratnih sukoba ima više nivoa na kojima funkcioniše. Njih možemo posmatrati kroz nacionalne, verske, geografske okvire. Međutim, osim tih nivoa neophodno je sagledati i ideološke okvire sukoba, zatim sukobe regiona unutar neke države, nejednakosti u upravljanju državom, plemenske podele, postojanje naoružanih religijskih i drugih grupa, borba za prirodne resurse i tako dalje. Oni koji žele da se bave mirovnim procesom na prostorima sukoba moraju da vode računa o svim pomenutim segmentima i da na osnovu njih postepeno i oprezno pomažu u izgradnji inkluzivnog mirovnog procesa.

² Clette Rausch, Tina Luu, „Inclusive Peace Processes are Key to Ending Violent Conflict“, Peace Brief 222, United States Institute of Peace, May 2017, p.1.

³ Isto.

Njihovi napori biće potpuno bezuspešni ako nisu praćeni političkom podrškom. Suprotno tome, entuzijastičan rad civilnog sektora potpomognut adekvatno mirovno pripremljenom političkom podrškom postiće rezultate u izgradnji održivog mira. Jedan od primera takvog uspeha dolazi iz Severne Irske. Meri Ficful smatra da je 60% uspeha u izgradnji održivog mira došlo od strane civilnog sektora koji je, za razliku od doskora suprostavljenih političkih opcija, imao veću mogućnost medijacije, mirovnog obrazovanja i traženja novih i kvalitetnih načina uspostavljanja saradnje.⁴

Pri izgradnji mirovnog procesa nije dovoljno imati podršku viših državnih organa. Izveštaj eksperata za mirovne inicijative Ujedinjenih Nacija iz 2015, insistira na podršci lokalnih vlasti. Na osnovu njihovog izveštaja očito je da se izgradnja mira treba sprovoditi od najviših nivoa, međunarodnih i državnih do lokalnih uz učešće civilnog sektora. U početnim segmentima izgradnje održivog mira lokalne vlasti čak dobijaju preimućstvo i to prvenstveno zbog toga što se smatra da putem njih građani najdirektnije artikuliraju svoje potrebe i interese⁵, jer u njima ne učestvuju u vlasti samo predstavnici većine već u njima bi trebala da lakše budu otvorena vrata i manjinskim grupama. Lokalna uprava može pomoći u razvoju održivog mira na tri načina: pružanjem usluga koje na najdirektniji način dopiru do pojedinca i promocijom efikasnog razvoja, dajući ljudima političke predstavnike na najdirektniji i inkluzivan način, negovanjem političke volje u cilju rešavanja sukoba i razvoja održivog mira.⁶ U tom smislu ona je predstavlja najdirektniji dotok kvalitetne zdravstvene zaštite, obrazovanja, pravde i sigurnosti, jer učesnici u lokalnoj upravi su najbliži njenim korisnicima i kvalitet njihovog rada na najdirektniji način pogađa korisnike, ali im se i na najbrži način vraćaju informacije o radu. Lokalna uprava može da bude i posrednik u mirovnim pregovorima zavađenim grupama na terenu. Ona bolje od visokih državnih vlasti poznaje svoju oblast uključujući sve nedostatke i prednosti. Njena saznanja o položaju pojedinca su daleko detaljnija i preciznija. Zbog toga, njena posrednička uloga može da bude od izuzetnog značaja. U prilog tome govori i podatak da je u Severnoj Irskoj u cilju postizanja održivog mira došlo do podele lokalne vlasti između zavađenih unionista i nacionalista pre i nego što je postignut

⁴ Isto, p.2.

⁵ Alain Tschudin, „The Role of Local Governance in Sustaining Peace“, Internationale Peace Institute, February 2018, p.1.

⁶ Isto, p. 2.

mirovni sporazum u Belfastu.⁷ Takvih primera imamo i u Hrvatskoj gde vlast „dele“ Hrvatska demokratska zajedica i Samostalna demokratska srpska stranka i gde se problemi na lokalnu rešavaju zajedničkim naporima, kao na primer, u Obrovcu. U nekim slučajevima, lokalni nivo u izgradnji mira može da ide i ispred državne inicijative, i da čak opstaje, u vremenima sukoba, uprkos suprotnim tendencijama u vrhu državne politike. U isto vreme, lokalna uprava je najvidljiviji reprezent države „na terenu“ i ona koliko može da doprinese izgradnji održivog mira toliko može i da ga naruši svojom nesposobnošću, nezainteresovanošću i korupcijom⁸ zbog čega treba izgraditi adekvatne mehanizme koji bi sprečili korupciju i političku netoleranciju na „terenu“.

Zbog poslednjeg, nadgledanje koje bi država trebala da vrši nad lokalnim vlastima po pitanju izgradnje održivog mira može da bude sprovedeno i uz pomoć civilnog sektora koji bi centralnim vlastima trebao da bude „pomoćnik na lokalnu“ u smislu nadgledanja, pružanja dodatnih usluga pojedincima ali i saradnje sa lokalnim vlastima.⁹ Pri svemu navedenom uvek jedno treba imati na umu, a to je da su svi pokušaji na uspostavljanju održivog mira neuspešni ako pojedinac ne vidi da se kvalitet njegovog života poboljšao ne samo u ekonomskom već i u kulturnom, duhovnom i političkom smislu.

Takođe, ne smemo zaboraviti da deklarativno serviranje i nametanje pojmova kao što su „mir“, „tolerancija“, „razumevanje“, „inkluzija“ nisu dovoljni. Ljudi im uglavnom ne veruju, jer ne ispravljaju nejednakosti zbog kojih je došlo do sukoba. Zbog toga, svaki rad civilnog sektora mora da bude dubinski strukturisan. To znači da primerima mora da radi na uklanjanju nejednakosti. Budući da su one vidljive gotovo na svim nivoim od međudržavnih, međunacionalnih, regionalnih i lokalnih, i civilni sektor treba da funkcioniše na svim nivoima, da determiniše probleme i radi na njihovom uklanjanju. Majkl Šipler je istakao da su svi konflikti dubinski lokalni zato jer „najnasilniji konflikti su duboko lični“¹⁰ i zbog toga smatramo da je njihovo sagledavanje a potom i delovanje neophodno sprovoditi od najvišeg međunarodnog nivoa pa do ličnih mržnji i tragedija. Kao i civilni sektor i političke elite su neophodne u tom procesu. One ne treba samo da deklarativno pomažu mirovne napore civilnog sektora

⁷ Colin Knox, „Emergence of Power Sharing in Northern Ireland: Lessons from Local Government“, *Journal of Conflict Studies*, Volume 16, Issue 1, Spring 1996, p. 7–29; A. Tschudin, isto, p.5.

⁸ Isto, p.2.

⁹ Isto, p.2,3.

¹⁰ C. Rausch, T. Luu, p.1.

već i da učestvuju u tom procesu odričući se zapaljivih dejstava onih političkih mitova, dominantnih narativa i kulture konflikta koji mogu proizvoditi nove sukobe.

Osim učestvovanja civilnog i političkog sektora u mirovnom procesu neophodno je stvoriti atmosferu u kojoj će se i drugi učesnici i zainteresovane strane njima priključiti u javnim debatama vezanim za probleme postratovskih društava ili pak društava u kojima su izbijali takvi konflikti ili postojali takvi režimi koji su doveli do zastoja u demokratskom razvoju. U tom smislu, treba raditi i na otvaranju onih medija koji će omogućiti široj publici da učestvuje u javnim dešavanjima i da svojim predlozima i idejama participira u društvenim promenama koje su neophodne u procesima pomirenja unutar društava u konfliktu. Na taj način gradiće se atmosfera poverenja, otvarati veća mogućnost za saradnju jer će pojedinci imati utisak participacije u kreiranju društvenih promena kroz učestvovanje u javnim debatama na medijima.

Značaj široke društvene akcije prilikom uspostavljanja mirovnog obrazovanja i njegova suprotnost – negovanje kulture konflikta

Na žalost prestanak ratnih sukoba ne znači prestanak neprijateljstva i mržnje. Društva koja započnu proces pomirenja i dalje su preosetljiva na sopstvene preživljene ratne užase, stradanja i gubitke. Čeznja za razumevanjem i saučešćem u ličnim tragedijama ne sme biti skrajnuta niti izbrisana. Podnošenje boli traži utehu i ona treba biti pružena. Ali to ne znači rasplamsati gnev i žeđ za osvetom. Već to podrazumeva da mirovni proces treba lečiti rane ne samo mirovnim obrazovanjem i političkom voljom već emocionalnom podrškom i duhovnim sazrevanjem na ličnom nivou. Dojučerašnji ratnici trebaju podršku društva da bi se snašli i nastavili sa životima u novim – mirovnim – okolnostima. Njihova inkluzija i dobijanje smisla koji im omogućava da budu društveno korisni važni su za postizanje održivog mira. Zbog toga, njegovo uspostavljanje je društveno senzibilan proces koji ne treba da dira u lične patnje i tragedije na način da ih nipodaštava. Naprotiv, one mogu postati važnim lekcijama mira, a sposobnost oprosta uz nezaborav može da simboliše svojim poukama psihološki prelazak iz ratne prošlosti u novu mirovnu stvarnost.¹¹ Ipak, naprasna liberalizacija tržišta, ostanak većine stanovništva

¹¹ John Paul Lederach, „Beyond Violence: Building Sustainable Peace“, In E. Weiner (Ed.), The Handbook of Interethnic Coexistence, New York: Continuum, pp.236-245.; u Daniel Bar-Tal, Yigal Rosen, „Peace Education

u siromaštvu u kojem su bili pre ili (i) za vreme sukoba i nametanje demokratskih vrednosti Zapada u društvima koja su do nedavno bila pogođena sukobima ne samo da nemaju smisla ukoliko ta društva nisu sposobna ili (ni) spremna da ih prihvate već mogu biti kontraproduktivni i dovesti do produbljivanja od ranije prisutnih sukoba. Zbog toga, neophodna je sveobuhvatna društvena akcija i povezanost svih nivoa vlasti i civilnog sektora uz učešće mnogobrojnih pojedinaca spremnih da zajednički grade mir.

Na političkom nivou to znači da treba graditi uticaj na kreiranje politike mira i sprovođenja politike regionalne stabilnosti i pomirenja po principu izgradnje snažne političke strukture koja treba da krene od predsednika države ka parlamentarnim grupama koje će podržavati mirovni proces. Predsednik treba da promoviše politiku pomirenja kako na lokalnom tako i na državnom i međunarodnom nivou i da prevenciju genocida uz insistiranje na toleranciji prema drugim zajednicama stavi kao prioritet kao što je to, na primer, bio slučaj u Srbiji i Hrvatskoj za vreme dok su predsednici bili Boris Tadić i Ivo Josipović. Pod predsednikovim vođstvom administracija treba da sprovodi tu politiku u delo bilo da se radi o administraciji u visokim državnim organima ili o organima vlasti na lokalnom nivou. U okviru skupština treba da se oforme uticajne grupe političkih predstavnika koji će tu istu politiku sprovoditi u svakodnevnim političkim aktivnostima.¹² Na nivou civilnog sektora to znači saradnju i zajedničko nastupanje sa vlastima na svim nivoima u cilju postizanja održivog mira. Civilni sektor, kao i predstavnici vlasti, treba da koriste medije u cilju promocije vrednosti i benefita koje donosi mir. Zbog toga je saradnja civilnog sektora i političkih aktera sa medijima od velike važnosti.

Civilni sektor treba da uzme učešća ne samo u promociji mira već i da zajedno sa državnim organima participira u procesu uspostavljanja mirovnog obrazovanja. To ne znači da civilni sektor treba da nameće standarde u obrazovanju već da iskoristi svoju poziciju u do nedavno sukobima ranjenom društvu u cilju privlačenja i angažovanja onih pojedinaca čiji rad može biti od velikog značaja za uspostavljanje održivog mira kroz mirovno obrazovanje (pisci, naučnici, profesori, sportaši...) i da vrši ulogu medijatora u slučajevima nepoverenja i teških društvenih trauma kada postoji potreba za takvim

in *Societies Involved in Intractable Conflicts: Direct and Indirect model*, Review of Educational Research, June 009, vol.79, no.2, p.558.

¹² Madeleine K. Albright, William S. Cohen, *Preventing Genocide; A Blueprint for U.S. Policymakers*, United States Holocaust memorial Museum, 2008, p.111.

angažmanom. Država, sa svoje strane, treba da obezbedi uslove da takvo obrazovanje zaživi i to ne samo njegovim sprovođenjem u ustanovama nauke, obrazovanja i kulture već i celovitom akcijom koja objedinjuje mirovno obrazovanje sa dostizanjem nivoa intelektualno bogate zemlje, koja znatna sredstva ulaže u razvoj zdravstva, nauke i očuvanja okoline.¹³ Prilikom sprovođenja mirovnog obrazovanja treba imati na umu da javni nastupi koji imaju samo deklarativni značaj, lekcije koje samo promovišu a ne nude celovita društvena rešenja imaju slab ili nikakav uticaj zato jer mirovno obrazovanje nije samo pitanje deljenja (isporučivanja) teorijskih znanja o miru na lokalnom ili regionalnom nivou već je u znatno većoj meri proces prihvatanja i svakodnevnog sprovođenja naučenih veština i usvojenih vrednosti o miru od strane svake jedinice u svakodnevnom životu.

Mirovno obrazovanje može biti indirektno i direktno. Indirektnim pristupom ne mora da se govori o konfliktu, njegovoj istorijskoj dimenziji, ciljevima, posledicama ili o percepciji neprijateljske strane. Ovakav pristup može da uključi kulturna, naučna i sportska dostignuća svih strana bez svojatanja i nipodaštavanja. On može da razvija empatiju prema „svim drugima“, da pokaže interes za ljudska prava kako svoje tako i drugih zajednica, da razvija osećaj za ekološke probleme sa kojima se danas svi susreću i da neguje refleksivno razmišljanje, toleranciju i etno-empatiju.¹⁴ Na taj način, otvaraće se prostor za razumevanje i drugih a ne samo svoje zajednice. Takvo obrazovanje neće postići rezultate na kratke staze već na duže vremenske periode. Za razliku od indirektnog, direktni pristup mirovnom obrazovanju podrazumeva obradu tema koje se direktno tiču konflikta, koje govore o njemu, problematizuju, pokušavaju da promene društvena uverenja, političke namere, vrednosti stečene u konfliktu i navike vezane za kulturu konflikta. One direktno sučeljavaju vrednosti mira sa tekovinama rata, opisuju ratne strahote, ističu visoku cenu u ljudskim životima, obrazovanju, zdravstvu i ekonomiji, koji su plaćeni ratom, ali i humanizuju lik protivničke strane, ističu pojedince, ukazuju na njihova prava i nastoje da pouče stvaranju društva jednakih mogućnosti. Ovakav način mirovnog obrazovanja analizira mirovne ugovore, opisuje i traga za rešenjima problema koji se javljaju tokom mirovnog

¹³ Više o društvenoj sveobuhvatnosti u sprovođenju mirovnog obrazovanja vidi kod Johan Galtung, „Peace Education: Learning to Hate War, Love Peace, and to do something about it“, *International Review of Education*, 1983, vol.29, no.3, pp.281-287.

¹⁴ D. Bar-Tal, Y. Rosen, p.564.

procesa a koji su od suštinskog značaja za uspostavljanje i život održivog mira.¹⁵ Ovakav pokušaj sproveden je u pilot projektu „Education for Peace“, koji je obuhvatio šest škola, tri grada (Sarajevo, Banja Luku i Travnik (Nova Bila)) i tri etničke grupe Hrvate, Srbe i Bošnjake u Bosni i Hercegovini. Ma koliko da je projekt pokazao pozitivne rezultate, na žalost, gledajući iz savremene perspektive, odnosi tri etničke grupe i dalje pokazuju napetosti i to ponajviše zahvaljujući političkim elitama.¹⁶

Mirovni proces pa i mirovno obrazovanje do danas je identifikovalo tri ključna problema u procesu sopstvenog ostvarivanja. Prvo, izgradnja mira se previše fokusira na neposredne i kratkoročne zadatke, a zanemaruje dugoročne planove društvenih promena. Na taj način veoma brzo se ostavlja jednom društvu da ostane samo u procesu suočavanja sa problemima iz prošlosti što često prilikom smene vlasti ili u slučaju da istoj odgovara povratak „na staro“ dovodi do toga da se društvo vraća u konflikt. Drugo, trenutna izgradnja mira ima tendenciju da preda politici dominaciju u načinima kako treba da se gradi mir. To je hijerarhijski pristup, a ne holistički, koji bi trebao da nudi organski pogled na pomirenje. I na kraju, održavajući vrlo uski tehnički fokus političkih procesa tranzicije, moderna izgradnja mira često ne uspeva da reši potrebne društvene, psihološke, ekonomske i duhovne transformacije, a što je neophodno da bi mir zaživeo kod većine ljudi.¹⁷

Na žalost, i dalje, na postoru Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske, postoje političari, kulturni i naučni radnici te mediji koji svojim radom podstiču kulturu konflikta. Nasuprot poverenju i izgradnji regionalne stabilnosti i mira oni neguju jednostrani i ostrašćen pristup gledanja na ratnu prošlost, oni ratove od kojih je prošlo više od četvrt veka tematizuju tako kao da se i danas odvijaju, a svoja društva drže zarobljena u kulturi konflikta koja prošlo, sadašnje i buduće vreme vidi kao jedan neprekinuti niz pravedne i mučeničke borbe za opstanak. U tim društvima, imidž ratnih heroja je i dalje velik, a njihov uticaj može biti izuzetan na mlade generacije. Sama priroda rata je aktivna, dinamična, a negovanje herojske kulture nudi romantizovanu sliku ratnih užasa. Mir je sam po sebi, statičan, blag, i često mladima „dosadan“. Tako, slike ratnih heroja opstaju među mladima i to nije samo pitanje porodice ili sredine već i privlačnosti herojskih buntovnih likova. Ipak, to ne znači da treba odustati od istrajavanja

¹⁵ Isto, 567.

¹⁶ Sara Clarke-Habibi, „Transforming Worldviews: The Case of Education for Peace in Bosnia and Herzegovina“, *Journal of Transformative Education*, 2005, 3, (1), 33-56; Isto, 567.

¹⁷ Paus prema D. Bar-Tal, Y. Rosen, isto.

na vrednostima koje mir nudi. Naprotiv, treba pomno i uporno graditi atmosferu u kojoj će moći da se mladi identifikuju i sa herojima mira bilo da se radi o pojedinačnim delima spašavanja ljudskih života za vreme rata ili o znamenitim ljudima koji su zadužili svoju zajednicu, državu, region i šire radom kojim je promovisan mir, uzajamno razumevanje i svaki vid društvenog napretka.¹⁸

Jedan od glavnih razloga zašto sukobi opstaju dugo nakon uspostavljanja mira, kao na žalost u srpsko-hrvatskim odnosima, je što političari ne samo dopuštaju već neguju i potpiruju kulturu konflikta koja se prikazuje kao egzistencijalna. U takvim društvima konflikt konstituiše dominantnu orijentaciju zajednice ka konfliktu kao smislu njenog postojanja i kao smernici za njenu budućnost.¹⁹ Kada je reč o Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, u drugoj deceniji 21. veka, i dalje, pojedini političari nastavljaju da svojim izjavama šire kulturu konflikta. Ona je glavna prepreka uspostavljanju održivog mira. Razlozi za njeno održavanje „na životu“ mogu se kretati od čisto ideoloških do manipulativno privatnih. Njima se prikrivaju afere i udruženo učestvovanje u ličnom bogaćenju i širem društvenom osiromašivanju. Najčešće, radi se o simbiozi prvih i drugih razloga. Zbog toga, kultura konflikta sa uspehom se održava na životu više od 25 godina nakon završetka ratova na primer u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, a nerešivima se čine konflikti, opet, na primer u Šri Lanki, Čečeniji i na Bliskom Istoku.²⁰ U procesu ometanja uspostavljanja održivog mira i sprovođenja mirovnog obrazovanja učestvuju i oni politički mitovi koji šire mržnju prema drugim grupama i jačaju osećanje ekskluzivne isključivosti. Uz njih, dominantni narativi, koji se ne pojavljuju samo na političkoj sceni već su uočljivi i danas, na primer u nekim hrvatskim, srpskim i bosansko-hercegovačkim udžbenicima iz istorije i književnosti, predstavljaju važan agens mržnje i ekskluziviteta. Tako, škole postaju jedna od važnih mesta sa kojih se šire predrasude i mržnja. One imaju širok društveni značaj zato jer su obavezne i deca moraju da ih pohađaju, one su u ranoj dobi i adolescenciji najčešće jedina mesta koja poseduju legitimitet za širenje

¹⁸ O tome da mirovno obrazovanje treba biti povezano sa širokom akcijom i da je u biti političko, vidi kod J. Galtung, 286.

¹⁹ D. Bar-Tal, Y. Rosen, p. 557.

²⁰ Mada autori ne govore o srpsko-hrvatskim odnosima smatram da i konflikti koji se pojavljuju na međudržavnom srpsko-hrvatskom nivou kroz neprestane „prozivke“ državnih vrhova, ali i pojedine sukobe i slučajeve etničkog nasilja i vređanja spadaju u njih. D. Bar-Tal, Y. Rosen, isto.

određenih ideja i znanja, njih pohađaju mladi u dobi kada se u značajnoj meri formiraju kao ličnosti i veoma često, ono što se nauči u školi godinama kasnije se smatra istinitim.²¹

Svako produžavanje života kulturi konflikta, te njima pripadajućim političkim mitovima i dominantnim narativima koji šire mržnju omogućava društvu da i nakon uspostavljanja mira nastavi da živi konflikt, da sebe vidi u isključivo pozitivnom svetlu kao heroje i kao žrtve pri tome delegitimizujući i dehumanizujući protivnike. Na taj način, društva omogućavaju generacijama koje nisu učestvovala u ratovima, svim onima koji nisu bili ni rođeni u vreme kada su se ratovi odvijali da kroz porodicu, školski sistem, društvene mreže i medije, nastave da završene ratove žive i da se spremaju za potencijalne nove konflikte.

Uporedo sa tim, odvija se osiromašenje naroda i njegovo zadržavanje u verigama mržnje i obezduhovljene samozadovoljnosti. Tako se skreće pažnja sa najvažnijih društvenih pitanja, a to su: kako živeti i stvarati dostojanstveno, kako podići i negovati socijalno pravednu državu i kako prošlost ostaviti istoričarima koji nemaju ni trunku interesa da sa njom manipulišu u političke svrhe.²² Očito, kultura konflikta usmerava ljude da na sličan način razmišljaju, da dele iste vrednosti i neguje slične emocije. Kao rezultat toga, i njihova percepcija sadašnjosti biće ista kao i politička akcija koju će poduzeti ili kojoj će se priključiti. Dakle, što je kultura konflikta jače ukorenjena u jednom društvu to su i problemi za sprovođenje mirovnog obrazovanja veći.

Ipak, jedan deo društva tome se nastoji odupreti. Kada se stvori solidna osnova za istupanje tih ljudi u javnosti i kada njihova mirovna inicijativa počne da živi šire u društvu možemo da kažemo da je započeo i proces pomirenja koji se razvija ne samo u visokim političkim krugovima već i šire, u društvu intelektualaca, kulturnih radnika, sportaša i svih onih koji mogu da ostvare uticaj na svoju zajednicu. Tako, pomirenje postaje celovito, jer ono nije samo slovo mirovnih rezolucija već predstavlja proces sticanja uzajamnog poverenja, oprosta, suočavanja sa sobom, buđenja pozitivnih namera i razvijanja senzibiliteta za potrebe i interese druge strane. Pomirenje znači i lečenje teških trauma i rana unutar svoje zajednice jer ono otvara perspektive suočavanja sa sopstvenim zločinima i greškama simbolišući

²¹ Isto, p.560.

²² Više o dominantnim narativima vidi kod Darko Gavrilović, „Kreiranje istorije mržnje; dominantni narativi kao potencialni distributeri međunacionanih tenzija između Srba i Hrvata“, Srpsko-hrvatski odnosi u 20.veku, Golubić, 2018, str.7-18.

psihološki prelazak iz ratom i sukobima zasićene prošlosti u nove odnose koji bi trebali da budu ispunjeni potrebom za mirnom koegzistencijom.²³ Uz deklarativno pomirenje koje treba da urade najistaknutiji političari, uz njihove vidove udruživanja u procesu pomirenja, uz aktivnosti medija po tom pitanju i nevladinog sektora koji, poput primera iz Irske i Izraela može prerasti u prave mirovne pokrete, najefikasniji način postizanja pomirenja i uspostavljanja održivog mira u društvu dolazi baš od mirovnog obrazovanja. Ono zahteva masovnu mobilizaciju, nikako agresivnu, bez nametanja, već utemeljenu na primerima koje mogu da ukažu na pozitivne aspekte prosperiteta u miru uz koordinaciju njegovim procesom na svim nivoima, a posebno na lokalnom nivou, jer tamo je daleko veća mogućnost brze reakcije i adekvatnog odgovora na sve moguće teškoće koje se mogu javiti tokom njegovog sprovođenja.

Summary: The author provides an overview of key problems and possible solutions in the process of establishing sustainable peace. He emphasized the importance of declarative support of political elites. Special attention was paid to the readiness of the state political leadership to implement the peace initiatives. The second part of the paper emphasizes the importance of peace education in the process of creating sustainable peace. The culture of conflict with the accompanying political myths and dominant narratives is marked as the opposite of peace building.

Key words: sustaining peace, peace education, culture of conflict, political myths, dominant narratives.

²³ Paus prema D. Bar-Tal, Y. Rosen, p. 558.